

giaszerkesztők, kritikusok, irodalomtörténészek vitáikozására emlékeztet a nemzetiségi irodalmak helyének-hovatartozásának kérdésében. Érzésünk szerint azonban szerzőnk adós marad egy új minőség szemléltetésével és a belőle adódó következmények levonásával. Lélektanilag hiteles, társadalmilag pontos s művésziileg is meggyőző Desanka Maksimović Juhász könyvében idézett esszéje Laza Kostićról, amelyben az író tragédiáját, »mérgezett« jellemét abból vezeti le, hogy »nem volt hazája és nemzeti jellegzettsége, s nem volt olyan hierarchia, melybe természetesen beleilleszkezhettek volna...« Az analógia mégsem bizonyít meggyőzően, noha tagadhatatlan, hogy az elmúlt három évtizedben lehettek, voltak is helyzetek, amelyekben talán így szemlélhettük magunkat. Mégis — részben egyetértve a szerzővel, részben opponálva példájával — a jugoszláviai magyar irodalmi életnek és a szellemi alkotómunkának egy új kvalitására figyelmeztetnénk ezúttal: a *nemzetiségi* (hangsúlyozottan: nem *kisebbségi*) távlataira, ígéreteire, jövőjére, ami a Kostić korától erősen elütő módon a »nemzeti jellegzettség«, az autochton vonások érvényesítését jelentős mértékben teszi lehetővé. Ezt kell hát tudatosítani, láttatni, érzékeltetni...

Juhász jelentős információs értékű adatai ezek végiggondolására is alkalmat nyújtanak. Ne keressük ezúttal, hogy ő maga mindezt végiggondolta-e, azt se, hogy közölt jegyzékei kielégítenek-e mindenfajta bibliográfiai-szakmai követelményt. A könyvnek nem is célja, hogy messzemenő kombinációkba, sejtésekbe, távlatokba bonyolódva tárgyalja anyagát. A szerző az »adat és anyag« rögzítésében jelölte ki feladatát, s ezek regisztrálása sokszor fontosabb, mint a lehetőségek vagy elgondolások mérlegelése. Amit viszont Juhász könyvének a konkrétumai nyújtanak címben, számokban, összegezekben: milderre nagy szükségünk van múltunk értékelésére s jövőnk határozottabb kijelölésére érdekében. Ez az oka, hogy alkalmi jegyzetünkben többet szólnunk a könyvnek erről a részéről, mint a szerző esszéiről s tanulmányigényű kritikáiról.

SZELI ISTVÁN

EGY ÚTTÖRŐ KIADVÁNYRÓL

Hej, széna, széna. 120 vajdasági magyar gyermekjátékdal. Gyűjtötte dr. Burány Béla.
Zentai Múzeum, Zenta, 1973.

Az utóbbi években hatalmas mértékben fellendült az érdeklődés a jugoszláviai magyar folklór iránt; terepi gyűjtőmunkáról, sokéves gyűjtőutak anyagának rendezéséről, megjelent gyűjtésekről és népköltészetünk problematikáját tárgyaló elemzésekről gyakran olvashat az érdeklődő a tudományos publikációkban, vagy lapjaink hasábjain. S hogy ez a szokatlan érdeklődés nem indokolatlan, azt számos kiadvány bizonyítja: gondoljunk csak az *Idő, idő, tavaszi* című válogatásra, amely úttörő jellegű volt: sok évtizeddel ezelőtt megjelent gyűjté-

sekből, sárguló folyóiratok hasábjairól, sokszorosított kiadványok lapjairól mentett át egy szerény csokrot a jugoszláviai magyarság népköltészetéből. A szakmabeliek természetesen tudták, hogy a jugoszláviai magyarság folklórja nem vészett el, s bár a nemzedéki hagyományozódás folytonossága napjainkban korántsem olyan töretlen, mint volt évtizedekkel ezelőtt, az egyetemes magyar folklórkincs változatokban élő alkotásai nálunk ugyanúgy megtalálhatók, mint más magyar lakta területeken. Az *Idő, idő tavaszi* elsősorban a nagyközön-

ség és a szkeptikusok előtt bizonyította be, hogy népballadáért vagy népmeséért nem kell föltétlenül erdélyi gyűjtésekhez folyamodni; az egyetemes magyar balladákincs szép változatai találhatóak még még ma is a dél-bánáti székely településeken, népmese pedig szinte mindenütt gyűjthető, ahol hazánkban magyarok élnek. Bori Imre kis antológiáját újabb kiadványok követték, egy évre rá megjelent a kopácsi népmesék gyűjteménye, Katona Imre *Sárkányölő ikertestvérek* című kötete, amelyben nem egy olyan változat olvasható, amelyet a magyar mesetipológia a legősibb rétegbe sorol. Penavin Olga reprezentatív kötete, a *Jugoszláviai magyar népmesék* a legrangosabb folklorisztikai sorozatban, az *Új Magyar Népköltési Gyűjteményben* látott napvilágot, mintegy bekapcsolva a jugoszláviai magyar folklór egyik izgalmas területét az egyetemes magyar szellemi néprajz eleven áramába. A gyűjtés és feldolgozás tovább folytatódik, már nem is egy, hanem két intézményünk foglalkozik a jugoszláviai magyar népköltéssel. A Magyar Tanszék munkatársai évről évre folytatják kiszállásaikat, s már összeállt népmeséink kiadásra váró újabb testes kötete; a Hungarológiai Intézetben pedig képzett szakmunkatárs foglalkozik folklórunkkal. Az intézet szakfolyóiratának, a HITK-nak eddig három tematikai folklórszáma látott napvilágot, amelyekben a gyűjtések és szakmai feldolgozások egyaránt helyet kaptak.

A népköltészeti gyűjtő- és publikációs munka azonban korántsem korlátozódik csak az újvidéki intézményekre; az ott folyó munkával párhuzamosan igen élénk és eredményes tevékenység folyt és folyik Zentán is. A Zentai Múzeum már húsz évvel ezelőtt ki szeretett volna adni egy kötetre való Zenta környéki népdalt, a terv azonban csak 1962-ben valósult meg. Az első kiadványt (*Zenta vidéki népballadák*, dr. Burány Béla gyűjtése, Zenta, 1962.) a későbbi években újabbak követték: *Száraz kútgem, üres válu*. Juhásznoták, betyárdalok, balladák Zentán és vidékén, Zenta 1966; *Rukotlnak a szép zentai legények*, 99 katonadal Zentán és vidékén, Zenta, 1972. Mindezek a kiadványok azt bizonyították, hogy Zentán komoly hagyománya alakult ki a néprajzi

gyűjtőmunkának, s napjainkban ez a munka még egy eredménnyel gazdagodott: nemrégiben nyílt meg a Zentai Múzeum, amelyben a hazai magyar tárgyi néprajz anyagának egy része reprezentatív kiállítás keretében került a közönség elé. Egyik központja lett Zenta a jugoszláviai magyar néprajznak, amit mi sem bizonyít az elmondottakon kívül jobban, mint az, hogy a Hungarológiai Intézet évenként megrendezett folklórkonferenciáit a Zentai Múzeummal karöltve tartja Zentán.

A zentai néprajzi központból nemrégiben új kiadvány került a könyvesboltok kirakataiba, dr. Burány Béla gyűjtése. E termékeny gyűjtőről tudnunk kell, hogy a zentai folklórkonferenciák mindegyikének munkatársa volt, az elsőt egymaga gyűjtötte. A most közzétett több mint tíz ívnyi gyermekjátékdal-anyag, mint ahogy azt dr. Burány előszavában kifejti, az első ilyen jellegű kiadvány nálunk a felszabadulás után. S hogy a folklórnak ez a területe mekkora felgyűjtetlen, lappangó gazdagságot sejtet, arra beszédesen utal az a tény, hogy a százhusz gyermekjátékdal mindössze egy nyár gyűjtőmunkájának eredménye.

Ha tudjuk, hogy a népköltészet megvalósulási formája a variáns, akkor ez a gyermekjátékdalra hatványozottan érvényes. Különösen vonatkozik a zenei részére: ahogy Kodály írja: »Általában a gyermekdalban különös szerepe van ismert dallamok töredékeinek. Parafrázisszerű felhívásban halljuk itt-ott egy felnőt dal töredékeit...« Vonatkozik ez a változékonyság a dalok szövegrészére is; dr. Burány gyűjtése szépen mutatja, hogy nem egy esetben kontaminálódnak a szövegek, az azonos dal szövege más-más variánsban sok esetben egész más képet mutat. Éppen a változatok nagy száma miatt szükséges a gyermekjátékdalok esetében minél többet felgyűjteni, hogy rajtuk keresztül lehessen a műfaj természetét és jellemzőit tanulmányozni.

A gyermekjátékdalok esetében nagyon sürget az idő. Kiözmert — igaz —, hogy a folklór fölött már nem egy ízben elhúzták a lélekharangot, némely esetben nem is indokolatlanul, de a legtöbbször még

nagyon sok mese, népdal vagy balada várt — és vár — a folkloristák feljegyzésére. A gyermekjátékdalok esetében a helyzet sokkal veszélyeztetettebb. A lakosság életkörülményeinek megváltozásával megváltoznak a gyerekek hétköznapijai is — ma már a legtöbb helyen nem játszószák a gyerekek azokat a játékokat, amelyeket szülei vagy nagyszülei játszottak. S mivel a gyermekjátékdalok szervesen összefüggnek a játékokkal, a játék feledésbe merülésével feledésbe merülnek a folkloristák ezek a megnyilvánulásai is. Dr. Burány gyűjtésében tallózva jól látható, hogy az anyag zöme nem azoktól került felgyűjtésre, akiknek saját műfaja, tehát a gyerekektől hanem idős személyektől, akik gyerekkoruk volt világának egyre homályosuló emlékeiből idézik őket.

A folklorista nem állítja meg a folyamatot, nem keltheti életre a gyermekjátékdalt — de felgyűjtheti, megmentheti a feledéstől. A *Hej, széna, széna* című kiadvány szolgálatot teljesít, anyagot szolgáltat a néprajz kutatóinak. Mert a sokszor eléggé nem becsült gyermekjátékdalok olyan mozzanatok őrzői is, amelyek a nagyon távoli múltba nyúlnak vissza. Az ősi magyar hit-

világ emlékeit kutatva a magyar népi műveltségben Diószegi Vilmos, a nemrég elhunyt nemzetközi érdemű sámanihitkutató állapította meg, hogy a magyar táltos szertartásának emlékeit a gyermekdalok is megőrizték, akárcsak a tündérmesék. Dr. Burány gyűjtésében is akadnak ilyenek (a 66. és 67. szöveg). Az egyiket egy idős személy énekelte el, a másik mellett az a megjegyzés áll, hogy »A zentai Emlékkiskola diákjaitól«. A *Búbujj, zöld ágat* énekelve a zentai gyerekek talán nem is sejtik, hogy ajkukon egy örökre elsüllyedt világ szellemidéző táltosainak felfelszakadó szavai szelidültek lágy dallammá. De ez csak egy példa a sok közül. A gyermekjátékdalok anyagát vizsgálhatják a zenefolkloristák is, az ő feladatuk e dallamanyag természetének meghatározása.

Szeretném hinni, hogy dr. Burány Béla gyűjtését újabbak fogják követni, annál is inkább, mert ennek az anyagnak a gyűjtését maguk az önképzőkörtag gyerekek is végzehtik. Csak a szakos pedagógusok támogatására lenne szükség. Az igazi pedagógusnak pedig nem kell sok beszéd, hogy megértse a vállalkozás fontosságát.

JUNG KÁROLY

MIÉRT DÖL ÖSSZE DÉVA VÁRA?

SARKADI IMRE: *Kömüves Kelemen*. Tiszatáj, 1973. 9.

DÉR ZOLTÁN: *Kömüves Kelemen fia*. Híd, 1973. 11.

Az Újvidéki Gyermekrádió 1972-ben másorra tűzött hangjáték-bemutatója (*Dér Zoltán: Kömüves Kelemen fia*), a magyar rádió, valamint a szegedi amatőrök és a veszprémi Petőfi Színház tavalyi, illetve idei hangjáték- és színpadi bemutatója (*Sarkadi Imre: Kömüves Kelemen*) egyaránt arra figyelmeztet, hogy a népballadából ismert tragikus téma, új

korezmékkal feltöltödvé, gazdagodva, ismét népszerű lett, sőt mi több: számos mai időszerű kérdésnek és konfliktusnak is a gyűjtőpontjába került.

Hogy nem egyszerű motívumvándorlásról, avagy variánsról van szó, az már a művek első olvasásakor kiderül. Mert mind a Siklós Olga összeállította Sarkadi-dramatörédék,